

Vem bryr sig om forskningen – tillgänglighet, tillämpning och tilltro Rapport från seminariet Science & Society 2006

Hur påverkas vi av larmrapporter? Är forskningen tillräckligt tillgänglig?
Vilken roll spelar media? Det var några frågor som togs upp under Science & Society vid inledningen av Vetenskapsfestivalen i Göteborg den 11 maj 2006 .

Hur berör forskningen oss?

Inledningsvis diskuterades hur vi alla berörs och tar till oss av forskningsrön.

Lars Olson, professor i neurovetenskap vid Karolinska Institutet, forskar bland annat om belöningssystemet i hjärnan och beskrev hur det kidnappas av droger och aktiviteter som sport, sex och spel.

– Det finns en stor okunskap om att beroende är en kronisk, obotlig och svårbehandlad sjukdom. Staten tjänar också stora pengar på beroendet via Svenska spel och Systembolaget.

Gunnar Svedberg, rektor vid Göteborgs universitet, såg gärna att universitetets forskare deltar i samhällsdebatten. I dag finansieras forskningen vid universiteten i stor utsträckning med externa medel. Det innebär att forskare också är mer angelägna om att synas i media.

Samtalsledaren **Gunnar Bjursell**, professor i molekylärbiologi och initiativtagare till Vetenskapsfestivalen, exemplifierade med forskare som mot bättre vetande påstår att en upptäckt inom bara några år kan komma att resultera i färdiga läkemedel, något som media ibland okritiskt förmedlar.

- Det är lätt att nappa på sådana nyheter som kan göras begripliga och som angår allmänheten, sade **Nils Chöler**, redaktör på SVTs regionala nyhetsprogram Västnytt.
- Beroendet av extern finansiering för också med sig att man ibland lockas att ta fel väg – alltså ett ökande forskningsfusks, sade Gunnar Svedberg.
- Visst finns det fusksande forskare men de är få. Med ”peer review”-systemet är det helt omöjligt att en längre tid hävda något som inte är rätt, sade Lars Olson.

Varför tar folk inte alltid till sig det forskarna säger?

- Allmänheten litar mycket på forskare. Förtroendet är alltså inte problemet, utan hur det forskarna säger passar ihop med människors värderingar och hur benägen man är att ändra sin livsstil, sade **Monica Bauhr**, forskare i statsvetenskap vid Göteborgs universitet.

”Expert på allt”-syndrom

Både Lars Olson och Gunnar Svedberg menade att det är viktigt att satsa på kompetens.

- Samtidigt förstår jag att samhället behöver hjälp med att lösa problem. Jag var själv energiforskare när man slösade med pengar till energiforskning under 1970- och 80-talen, sade Gunnar Svedberg.

Han föreslog att de bästa forskarna inom olika områden ska tilldelas fakultetsanslag oavsett vad externa finansierare vill satsa på för tillfället.

- Visa inte forskarna alltför mycket vördnad! Det finns ett slags ”expert på allt”-syndrom, som ibland kan drabba till exempel forskare som fått fina utmärkelser, sade Lars Olson.

- Det som är problematiskt i vetenskapssamhället är en sak, men medier vill ofta vara opartiska och ha med ”båda sidor”, oavsett om den ena parten har i stort sett hela vetenskapssamhället bakom sig, sade Monica Bauhr.
- Men ofta finns det väl inte en sanning – och för oss journalister är det då svårt att veta vem som har rätt, sade Nils Chöler.

– Media, som vinklar och ensidigt polariserar, har ett stort ansvar. Fågelinfluensan har t.ex. många aspekter, men media fokuserar bara på några få, medan vetenskapssamhället ger en mer balanserad bild, sade Gunnar Svedberg.

Nils Chöler invände att det inte är så lätt att avgöra om det är farligt med fågelinfluensa.

– Människor har dött av den utomlands, men svenska forskare gick snabbt ut och sade att det inte är någon fara.

Monica Bauhr påpekade att forskare gör en annan riskbedömning än allmänheten. Det går inte att entydigt svara på frågan om fågelinfluensa är farligt, eftersom man också måste väga in folks känslor och uppfattningar av faran.

Experternas makt ökar

– Det blir lätt en stereotyp bild av forskare i media, ungefär som i Hollywoodfilmer, sade Lars Olson. Han berättade om när forskare på Karolinska Institutet provat cellterapi mot Parkinsons sjukdom. En journalist fick veta att de sprutat in celler i hjärnan på patienter och löpsedeln förkunnade: Hjärnbyte på Karolinska!

I länder med relativt välutbildade människor har befolkningen – grovt sett – en ganska likartad syn på forskare, tilltro till forskning etc. Men det finns olikheter utifrån olika kontexter i form av historia, religion och kultur, sade Gunnar Svedberg och exemplifierade med Tyskland.

Monica Bauhr berättade om sin egen forskning, där hon undersökt hur information om klimatförändringar uppfattas i olika länder.

– Människor reagerar förvånansvärt lika på rönen. Man har förtroende för experter och det verkar som om experternas makt ökar i världen. Det spelar alltså stor roll vad vi forskare säger, sade Monica Bauhr.

Panelen fick ge ett råd om hur relationen mellan forskningen och allmänheten kan bli bättre.

– Ge forskarna ett tydligt ansvar för att föra ut vad de håller på med på ett begripligt sätt, sade Gunnar Svedberg.

– Se bredare på vilken påverkan och effekt som forskare kan ha, sade Monica Bauhr.

– Forskarna måste bjuda på sig och inte vara så rädda för att få knivhugg i ryggen av kollegor, sade Nils Chöler.

– Alla föds till nyfikna forskare. Det behövs ett dagligt vetenskapsprogram i tv, något liknande Vetenskapsradion. Och gråt inte – forska! sade Lars Olson.

Hur använder beslutsfattare vetenskap?

Efter en paus fortsatte seminariet med ett samtal kring hur beslutsfattare tar del av och påverkas av forskning.

– Jag är mirakelkvinnan! inledde **Malin Siwe**, skribent vid Dagens Nyheter, och deklarerade att hon är vid god hälsa trots att hon gärna röker, äter och dricker gott, väl medveten om alla forskningsrön kring riskerna med dessa vanor.

Hon menade att forskare via media kan få igenom generösa anslag trots att deras forskning inte alltid är relevant.

– Politikerna säger att ”vi måste ta människors oro på allvar”. Jag tycker snarare att vi ska erbjuda de oroliga kognitiv beteendeterapi, sade Malin Siwe, som ansåg att om man alltid ska hävda försiktighetsprincipen så blir det ingen utveckling.

– Visst är kvalitet en viktig del för att kunna bygga starka forskningsmiljöer, men det krävs också riktade satsningar, sade **Jan-Eric Sundgren**, rektor för Chalmers. Områden som datavetenskap och bioteknik hade inte varit så framgångsrika i Sverige annars.

– Forskning och politik har haft olika relationer över tid. Olika hälsoreformer har i stor utsträckning byggt på fria forskningsrön som politikerna hämtat kunskap och stöd från, sade **Jan Hallberg**, moderat kommunalråd i Göteborg.

Han menade att forskningsmedel kan allokeras av politiska skäl, t.ex. i samband med säldöd eller kärnkraftsdebatt.

– Ibland driver ganska kortsiktiga politiska aktioner fram en forskning som kan vara tunn och ifrågasatt.

Läskig ideologistyrning

Hur mycket ångest skapar vårt samhälle?

– Hur vi tar emot information om olika faror är svårt att mäta, sade **Töres Theorell**, professor på Institutet för psykosocial medicin vid Karolinska Institutet. En liten och kortvarig oro skapas när någon får veta att han löper risk att få prostatacancer eller hjärt- och kärlsjukdom. Det finns också ett samband mellan långvarig svår stress – t.ex. tortyr och krigsupplevelser – och posttraumatiska stresstillstånd som kan medföra att strukturer i hjärnan ändras.

– Det finns en stor krisindustri i Sverige och därför är det jättesvårt för politikerna att sätta ned foten och säga att de flesta medborgare faktiskt kan ta hand om sig själva, sade Malin Siwe. Hon menade att en större andel av forskningsanslagen borde gå direkt till högskolorna, så att forskarna inte behöver ägna så mycket tid åt att skriva ansökningar. Hon ifrågasatte också alla de olika perspektiv som regeringen och andra finansiärer vill att forskaren ska beakta, t.ex. mångfald, genus, entreprenörskap och hållbar utveckling.

– Det är en läskig ideologistyrning som vi inte vill ha, oavsett om kraven kommer från vänster eller höger, sade Malin Siwe.

Det regleringsbrev som styr Chalmers verksamhet blir längre och längre för varje år, hävdade Jan-Eric Sundgren:

– Det är inte på det sättet som vi konkurrerar med de amerikanska universiteten. De är lyckosamma på grund av sin diversitet och att de bygger på de lokala förutsättningarna.

– Jag håller med om att detaljreglering är en styggelse, sade Jan Hallberg.

– Vi får ju mest pengar från det offentliga, så vi måste tala om vad vi gör och politikerna ska utvärdera det vi gör. Men hållbar utveckling behöver vara en integrerad del av vår utbildning snarare än att kommenderas uppifrån, sade Jan-Eric Sundgren.

Töres Theorell menade att samhället blir hetsigare och hetsigare år för år:

– Till och med musiken spelas fortare och fortare hävdade min gamla mamma. Men forskarna behöver mycket tid.

Palæmona Mörner, KK-stiftelsens informationschef, påpekade från publikplats att högskolorna har informationsavdelningar som kan hjälpa forskarna att nå ut.

Vetenskapsfestivalen erbjuder en annan möjlighet.

Båda Göteborgsrektorerna menade att det finns en ökande medvetenhet om vikten av forskningskommunikation. De båda lärosätena delar också en nyinrättad professur i Public Learning and Understanding of Science.

Dialog kräver kunskap

Vilka förväntningar kan näringslivet ha på forskningsresultat?

– För oss är det viktigt att vara till nytta specifikt för näringslivet, sade Jan-Eric Sundgren, och påpekade samtidigt att forskningen kan ha stor indirekt nytta utan att man i förväg kan förutsäga det.

– Ja, det gäller att ha rätt förväntningar på nyttoaspekten – den kan vara väldigt långsiktig, sade Töres Theorell.

– Lägg ut alla avhandlingar på Internet! I forskarutbildningen bör man tidigt få ägna sig åt svenska språket och studera skönlitteratur. Den dåliga engelska som många skriver gör ingen lycklig, sade Malin Siwe.

Avslutningsvis kommenterade förre statsministern Ingvar Carlsson det som framkommit under seminariet.

– Att politikerna styr och styr för mycket har sagts. Ja, vi har ansvar för pengarna och fördelningen men sedan ska forskarna i mycket stor utsträckning själva styra över inriktningen. Jag instämmer i att fakultetsanslagen inte är så höga som de borde vara. Det har även talats kritiskt om energiforskningen. Men det var en enorm press efter kärnkraftsolyckan i Harrisburg att hitta alternativa energikällor.

– Relationen mellan islam och västvärlden är en avgörande fråga för framtiden. För att få till stånd en dialog, så måste man ha kunskap, men vi har skrämmande dålig kunskap om andra religioner i Sverige. Demokrati utesluter inte att man använder sitt förnuft! Om jag började om på universitetet i dag, skulle jag läsa religionskunskap, förutom statsvetenskap och nationalekonomi.

– Det är ett genomgående problem, från EU-nivån och ner till kommunpolitiken, att politiker alltmer måste överlämna beslutsfattande till experter. Nästa gång bör ni bjuda in tjänstemännen, för de spelar en allt större roll och vill föra ut egna budskap.

– Det borde finnas mer av meningsutbyten mellan forskare och politiker. Jag skulle också önska att forskarna ännu mer hjälpte till att visa hur spännande och kul forskning är – så att allmänheten förstår det, för då kommer också viljan att satsa pengar på forskning.

Cissi Askwall dokumenterade seminariet som arrangerades av Formas, Vetenskap & Allmänhet, Vetenskapsfestivalen, Vetenskapsrådet och Stiftelsen för Strategisk Forskning.